

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2021.66.76>
УДК 343.98:504.062

Олена Анатоліївна Матвієнко
судовий експерт
відділу інженерно-екологічних досліджень
лабораторії інженерно-технічних видів досліджень

E-mail: olena.matviienko@kndise.gov.ua

Тетяна Вікторівна Гончаренко
судовий експерт
Кропивницького відділення

E-mail: tetiana.honcharenko@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ ІСТОТНОСТІ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ ВНАСЛІДОК НЕЗАКОННОГО ДОБУВАННЯ ВОДНИХ БІОЛОГІЧНИХ РЕСУРСІВ

На сьогоднішній день на законодавчому рівні не закріплені критерії оцінки наслідків злочинів, пов'язаних з незаконним добуванням водних біологічних ресурсів, що не дозволяє об'єктивно оцінити характер спричиненої довкілля шкоди, і може призвести до слідчих та судових помилок.

В статті розглядаються критерії, на підставі яких шкода, заподіяна незаконним добуванням водних біологічних ресурсів, може оцінюватись як істотна.

Ключові слова: *судова інженерно-екологічна експертиза, незаконне добування (виллов), водні біоресурси, шкода, істотність шкоди, критерії (ознаки) істотності шкоди.*

Постановка проблеми. Судова інженерно-екологічна експертиза є однією з різновидів судових інженерно-технічних експертиз і відома науці відносно недавно. На практиці даний вид судової експертизи вирішує широке коло питань, що стосуються усіх об'єктів навколишнього природного середовища (атмосферного повітря, земельних ресурсів, підземних та поверхневих вод, об'єктів рослинного та тваринного світу).

Особливої актуальності набули дослідження питань оцінки істотності шкоди для навколишнього середовища.

Разом з тим, законодавче закріплення оціночних ознак в деяких випадках не може бути оцінене однозначно. Здебільшого проблема полягає у відсутності конкретизації кількісних та якісних ознак «заподіяної істотної шкоди», що у подальшому призводить до певних ускладнень у доказуванні наявності такої шкоди.

Проведення судових експертиз з питань, пов'язаних із визначенням істотності шкоди, заподіяної, зокрема, незаконним виловом водних біоресурсів, та відповідно критеріїв (ознак) істотності шкоди, є одним зі складних напрямків при проведенні експертиз, оскільки є потреба в детальному вивченні критеріїв істотної шкоди та в розробці відповідної науково-методичної бази.

При цьому, з'ясування змісту, ознак і критеріїв шкоди, заподіяної довікллю, є оціночним поняттям і вирішується у кожному окремому випадку з урахуванням конкретних обставин справи, що мають значення для з'ясування питання істотності шкоди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішній день зростає кількість виявлених випадків недотримань вимог природоохоронного законодавства внаслідок незаконного вилову водних біологічних ресурсів та значного збільшення розслідувань відповідних злочинів правоохоронними органами, збільшення кількості судових справ.

Основним питанням, яке ставиться на вирішення судових інженерно-екологічних експертиз, є питання: *«Чи є істотною шкода, заподіяна внаслідок незаконного вилову водних біоресурсів, якщо так, – в чому вона полягає (за якими критеріями вона визначена)?»*.

Виконання експертиз за поставленим питанням потребує проведення повного, обґрунтованого та об'єктивного дослідження відповідно до вимог чинних нормативно-правових актів та спираючись на сучасні досягнення науки і техніки.

Разом з тим, аналіз чинного законодавства та судової практики свідчить про те, що в Україні відсутній системний підхід до розуміння поняття «істотна шкода», зокрема, під час здійснення незаконного рибальства, що пов'язано, в першу чергу, з відсутністю відповідних правових норм взагалі.

Незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом карається Кримінальним кодексом України [1] (далі за текстом – КК України [1]), а саме ст. 249 КК України, в якій передбачено:

– за «незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, якщо воно заподіяло істотну шкоду», – покарання у вигляді штрафу (у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян) або обмеження волі (ч. 1);

– за «ті самі діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу або особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею», – покарання у вигляді штрафу (у неоподатковуваних мінімумах доходів громадян) або обмеження волі, або позбавлення волі (ч. 2).

Тобто, відповідно до ч. 1 ст. 249 КК України кримінальна відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом настає лише за умови, що діями винної особи заподіяно істотну шкоду.

Разом з тим, конкретне визначення поняття «істотна шкода» в згаданій ст. 249 КК України відсутнє.

Тобто, основна проблема розуміння змісту поняття «істотна шкода» полягає в тому, що законодавець, ввівши «заподіяння істотної шкоди» як

кваліфікуючу ознаку ч. 1 ст. 249 КК України [1], не конкретизував її якісні та кількісні ознаки, що в подальшому у правозастосовній практиці слідчих та суду призводить до певних ускладнень у доказуванні наявності такої шкоди. Внаслідок цього слідча та судова практика при кваліфікації діянь винних осіб за вказаною статтею по-різному вирішує питання про інкримінування цієї кваліфікуючої ознаки: 1) шляхом врахування кількісної ознаки у вигляді заподіяння матеріальної шкоди, для обрахування якої враховують відповідні такси та методики; 2) шляхом врахування якісної ознаки у вигляді заподіяння нематеріальної шкоди, але з прив'язкою до спеціального об'єкта (службова особа), який не виконує судове рішення. Однак рідко застосовується сукупність оціночних ознак (кількісної та якісної).

Відсутність нормативно визначених кількісних показників щодо матеріального вираження істотної шкоди і очевидні оціночні характеристики щодо можливого нематеріального її вираження свідчать про оціночний характер поняття «істотна шкода».

Базові принципи кваліфікації шкоди, завданої водним біоресурсам внаслідок незаконного зайняття добувним промислом, як істотної, визначені в п. 12 постанови Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004. № 17 «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» [2] (далі за текстом – постанова ПВСУ № 17).

Так, відповідно до абз. 1 п. 12 вказаної постанови ПВСУ № 17 вилучення водних живих ресурсів із природного середовища, яке здійснюється з порушенням чинного законодавства, що регулює порядок і умови промислового, любительського, спортивного рибальства, іншого використання водних живих ресурсів, є незаконним заняттям рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Зокрема, незаконним є промисел, який здійснюється всупереч існуючим правилам: без належного на те дозволу, в заборонений час, у недозволенних місцях, із застосуванням заборонених знарядь лову, з перевищенням установлених лімітів чи норм вилову [2].

Водні біоресурси (водні біологічні ресурси) – сукупність водних організмів (гідробіонтів), життя яких неможливе без перебування (знаходження) у воді [3].

До водних біоресурсів належать прісноводні, морські, анадромні та катадромні риби на всіх стадіях розвитку, круглороті, водні безхребетні, у тому числі молюски, ракоподібні, черви, голкошкірі, губки, кишковопорожнинні, наземні безхребетні у водній стадії розвитку, водорості та інші водні рослини.

Відповідно до абз. 1 п. 5 вказаної постанови ПВСУ № 17 для вирішення питання істотності заподіяної шкоди (ч. 1 ст. 244, ст. 246, ч. 1 ст. 248 та ч. 1 ст. 249 КК України) повинні враховуватись не тільки кількісні та вартісні критерії, а й інші обставини, що мають значення для вирішення цього питання.

Відповідно до абз. 4 п. 12 вказаної постанови ПВСУ № 17 «на те, що шкода є істотною, можуть вказувати, зокрема, такі дані: знищення нерестовищ риби; вилов риби в період нересту, нечисленних її видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; добування великої кількості риби, водних тварин чи рослин або риби чи тварин, вилов яких заборонено; тощо» [2].

Разом з тим, на сьогоднішній день єдиною обґрунтованою методичною літературою, за якою визначається істотність шкоди, нанесеної водним

біоресурсам внаслідок їх незаконного вилучення під час зайняття рибним добувним промислом, є розроблене фахівцями Інституту рибного господарства НААН України «Біологічне обґрунтування кількісних показників визначення істотності шкоди, завданої водним біоресурсам внаслідок зайняття незаконним рибним добувним промислом» (далі за текстом – «Біологічне обґрунтування» [4]).

Іншими нормативними документами питання щодо оцінки істотності шкоди, заподіяної внаслідок незаконного вилову водних біоресурсів, не врегульовано.

Мета дослідження. З урахуванням вищевказаного, основною метою даної статті є дослідження особливостей оцінки істотності шкоди, заподіяної внаслідок незаконного вилову водних біологічних ресурсів, та визначення критеріїв, на підставі яких заподіяна шкода може оцінюватись як істотна.

Викладення основного матеріалу. На практиці, керуючись вказаною постановою ПВСУ № 17, в рамках проведення судових інженерно-екологічних експертиз в частині проведення досліджень з визначення істотності шкоди, заподіяної внаслідок незаконного вилову водних біологічних ресурсів, визначаються фактичні дані, обумовлені подіями, які виникли внаслідок незаконного вилову водних біоресурсів, зокрема: чи знищено нерестовища водних біоресурсів; чи здійснено вилів водних біоресурсів в період нересту, вилів нечисленних їх видів або тих, у відтворенні яких є труднощі; чи здійснено добування великої кількості водних біоресурсів або водних біоресурсів, вилів яких заборонено. При цьому, для визначення фактичних наслідків, які виникли внаслідок незаконного вилову водних біоресурсів, окрім наявності відповідних вихідних даних, необхідне проведення комплексу спеціальних досліджень та розрахунків, в тому числі з залученням фахівців, які мають відповідні знання та кваліфікацію в галузі досліджень водних живих ресурсів [2].

Разом з тим, аналізуючи абз. 4 п. 12 постанови ПВСУ № 17, залишається питання стосовно слова «тощо», яке вимагає додаткової уваги, оскільки може містити в собі додаткові ознаки істотності.

Також, одним із ключових є питання: Чи буде достатнім вважати шкоду істотною лише за наявності одного з зазначених вище критеріїв, і якщо так, то якого саме, або ж за сукупністю декількох чи усіх ознак. Тобто, чи є необхідність у подальшому проведенні дослідження за іншими критеріями, якщо вже за одним критерієм видно, що завдано істотну шкоду.

Так, критерій «*добування водних біоресурсів, вилів яких заборонено*» стосується насамперед видів, які мають особливий природоохоронний статус (зокрема, внесені до Червоної книги України).

Як один із варіантів, зазначений критерій і критерії «*вилів нечисленних видів водних біоресурсів*» та «*вилів тих видів водних біоресурсів, у відтворенні яких є труднощі*» можуть бути тотожними і включати види, які внесені до Червоної книги України.

Водночас, слід зазначити, що для видів водних біоресурсів, занесених до Червоної книги України, оцінювання шкоди взагалі недопустиме і може призвести до повного знищення червонокнижних видів водних біоресурсів.

Критерій «*вилів водних біоресурсів в період нересту*» потребує певного наукового обґрунтування, оскільки з його змісту вбачається, що незаконний

лов повинен здійснюватися саме в період нересту певного виду. Тобто, виходячи з біологічного сенсу поняття «період нересту», необхідно здійснювати диференційовану оцінку незаконного улову: якщо фактичний та/або середньобагаторічний період нересту одного та більше видів в улові відповідає досліджуваному періоду вилову, тоді незалежно від кількості вилучених ресурсів заподіяну шкоду можна вважати істотною.

При цьому, необхідно також проаналізувати терміни весняно-літньої нерестової заборони на лов водних біоресурсів відповідно до наказів Держрибгентства чи його територіальних управлінь, в зоні яких знаходиться досліджуваний водний об'єкт, та порівняти з датою вилову водних біоресурсів, зафіксованою органом досудового розслідування разом із представниками рибоохорони.

Додаткову увагу при аналізі наказів слід приділити місцям, де заборонений (місця нересту водних біоресурсів та шляхи міграції до місць нересту) та дозволений вилов водних біоресурсів у період весняно-літньої заборони.

Варто наголосити, що шкода, завдана виловом заборонених видів біоресурсів в заборонені терміни (періоди) і в заборонених районах, скорочує чисельність певного виду, внаслідок чого відбуваються зміни усього життєвого «ланцюжка» водного середовища.

Місцем нересту визнають водойми або частини водного об'єкта, де риба метає ікру і вилуплюється потомство; міграційні шляхи – водні об'єкти, за якими риба йде до місць нересту та накопичується у великих кількостях (рунний хід). Встановлення відповідних строків та місць відноситься до компетенції територіальних органів Держрибгентства.

Заборонені райони тісно пов'язані з забороненими термінами і періодами, оскільки всі життєво важливі процеси водних біоресурсів (нерест, линька тощо) відбуваються в певні періоди.

Стосовно критерію «знищення нерестовищ водних біоресурсів» необхідно розібратись у доцільності його застосування як окремої ознаки істотності шкоди саме під час незаконного вилову водних біоресурсів, оскільки поняття «нерестовище» означає водойму або ділянку водойми, на якій відбувається нерест, і встановлення органами рибоохорони факту знищення нерестовища потребує додаткових умов. Ймовірніше це вже стосуватиметься ч. 2 ст. 249 КК України, відповідно до якої відповідальність за незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом настає коли воно здійснене із застосуванням вибухових, отруйних речовин, електроструму або іншим способом масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу або особою, раніше судимою за кримінальне правопорушення, передбачене цією статтею [1].

З іншого боку, при дослідженні наслідків від незаконного вилову біоресурсів можна вказати про заподіяння тимчасового негативного впливу на місце нерестовища і відтворення іхтіофауни на досліджуваній ділянці, оскільки, наприклад, розставлені знаряддя лову могли спричинити перешкоду у міграції риби, що пов'язане з пошуком оптимальних умов життєдіяльності.

Разом з тим, внаслідок здійснення вилову водних біоресурсів на ділянках, які визначені як нерестовища відповідними додатками до наказів Держрибагентства чи його територіальних управлінь, в зоні контролю яких знаходиться досліджуваний водний об'єкт, заподіяна рибному господарству шкода може бути оцінена як істотна.

Також, значної шкоди завдається *виловом великої кількості водних біоресурсів понад встановлений допустимий обсяг*. Оцінка наслідків незаконно добутих водних біоресурсів, на які встановлений загальний допустимий улов, повинна базуватися на аналізі популяцій цих видів водних біоресурсів. Тобто, оцінка наслідків незаконного добування має бути виражена в кількісних показниках для кожного виду водних біоресурсів. При цьому, висновки повинні базуватись на комплексному дослідженні проблеми за участю спеціалістів, що мають спеціальні знання у галузі іхтіології та рибного господарства.

Як вбачається з вищезгаданого «Біологічного обґрунтування», методичні принципи, які використані в цьому обґрунтуванні, дозволяють оцінювати істотність шкоди виключно за критерієм «*добування великої кількості риби*» [4]. При цьому, зазначене обґрунтування застосовується лише для промислових видів, оскільки чисельність біоресурсів визначається на підставі затверджених промислових лімітів, а питома величина шкоди – на підставі такс, встановлених постановою Кабінету Міністрів України від 21.11.2011 № 1209 «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів» (далі за текстом – постанова КМУ від 21.11.2011 № 1209 [5]).

Окрім того, «Біологічне обґрунтування» [4] стосується лише водосховищ дніпровського каскаду (а саме, Київського, Канівського, Кременчуцького, Кам'янського (до листопада 2017 року – Дніпродзержинського), Каховського та Запорізького (Дніпровського) водосховищ) та території Дніпровсько-Бузької гирлової системи, та охоплює видовий склад основних промислових риб, тобто ті популяції риб, які представляють найбільш цінні у промисловому відношенні локальні (характерні для конкретного водного об'єкту) види.

Відповідно до «Біологічного обґрунтування» [4], термін «велика кількість» законодавчо не визначений, для кожного конкретного виду риб та кожного водного об'єкту він буде приймати різні значення. При цьому, слід враховувати не тільки абсолютні, а й відносні показники обсягів незаконного вилову – в частині питомого (від загального запасу) вилову. Зокрема, це має вирішальне значення при оцінці шкоди, заподіяної відтворювальній здатності популяції та створенні передумов для зникнення виду.

З біологічної точки зору велика кількість вилученої риби відповідає кількості, яка перевищує середній показник природної смертності. При цьому, смертність є одним з найбільш значущих параметрів, що характеризує динаміку чисельності популяції та умови формування окремих елементів її структури.

Якщо розглядати один акт незаконного добування риби, слід використовувати показник денної природної смертності, розрахунок якого можна

провести на підставі величини річної природної смертності, з урахуванням, що елімінація (елімінація в біології – загибель організмів внаслідок різноманітних біотичних та абіотичних факторів зовнішнього середовища) відбувається рівномірно протягом року.

Отримане (з урахуванням результатів аналізу структурних показників популяцій основних промислових видів риб Дніпровських водосховищ) значення денної природної смертності становило (з округленням до першого знаку) 0,1 %, тобто цей показник і повинен стати граничним при оцінці істотності шкоди.

Таким чином, співставлення фактичної кількості незаконно вилучених риб з граничною кількістю дозволить здійснювати оцінку шкоди як «істотна» або «неістотна». При цьому, для окремих видів шкода може бути оцінена як істотна вже при вилученні однієї особини, тоді як для більшості масових видів, які і складають основу браконьєрських уловів, ці показники характеризуються достатньо високими величинами.

Враховуючи, що різні види риб характеризуються різною чисельністю (відповідно, різним гранично допустимим виловом), а в улові можуть фіксуватись кілька видів, для оцінки шкоди як суттєвої у загальному випадку, необхідно встановити сукупну (з урахуванням питомої чисельності кожного виду) шкоду. Для цього доцільно використовувати показники, які відповідають середньому локальному іхтіоценозу, що забезпечить оцінку сумарного ефекту від вилучення різних видів риб (навіть в межах гранично допустимої їх кількості) та дозволить здійснювати кількісну оцінку істотності шкоди для інших водних об'єктів (крім Дніпровських водосховищ), адже буде включати інтегральну (в частині «кількість-вартість») характеристику прісноводного іхтіоценозу регіону.

Тобто, якщо збитки, які завдані незаконним вилученням риби, перевищують кількісні показники промислового запасу іхтіофауни відповідного водного об'єкту, наведені відповідно до «Біологічного обґрунтування» [4], шкода буде істотною.

При цьому, вказані збитки є мінімальними (у вартісному вираженні), оскільки розраховані за усередненими показниками улову, в якому представники аборигенної іхтіофауни наявні пропорційно їх чисельності у водоймі, без урахування малочисельних та малоцінних у промисловому відношенні видів риб. Відповідно при перевищенні вказаних величин збитку кількість вилученої риби може вважатися великою.

Величина збитків, як інтегральний кількісний показник істотності шкоди, обчислюється в неоподаткованих мінімумах доходів громадян (НМДГ) у відповідності до такс, визначених постановою КМУ від 21.11.2011 № 1209 [5].

Разом з тим, при визначенні істотності шкоди, яка заподіяна чи могла бути заподіяна внаслідок незаконного вилову водних біоресурсів, окрім вищевказаних ознак, враховуються також такі *додаткові об'єктивні ознаки як спосіб, час, засоби та обставини вчинення злочину*, які можуть бути, а можуть і не бути включені до складу конкретного злочину як його обов'язкові ознаки.

Так, норми лову (добування), заборонені місця, терміни заборони лову (добування) водних живих ресурсів, дозволені та заборонені знаряддя і способи лову та інше встановлені Правилами любительського і спортивного рибальства, затвердженими наказом Державного комітету рибного господарства України від 15.02.1999 № 19 [6], та Порядком здійснення любительського і спортивного рибальства, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.1998 № 1126 [7], а також Правилами промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України, затвердженими наказом Державного комітету рибного господарства України № 33 від 18.03.1999 [8].

З метою забезпечення охорони, раціонального використання окремих видів водних біоресурсів, а також для доповнення, уточнення або зміни зазначених правил можуть розроблятися режими для окремих рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) («Режими рибальства у рибогосподарських водних об'єктах України»). В додатку до вказаних Режимів наведений перелік ділянок рибогосподарських водних об'єктів України, на яких заборонений промисел протягом року.

Як вбачається з джерел [6-8], зайняття добувним промислом у заборонений час має місце, якщо воно здійснюється тоді, коли будь-яка риболовля або зайняття іншим водним добувним промислом заборонені взагалі (наприклад, забороняється рибальство у новостворених водосховищах до особливого розпорядження, любительський лов тюленів, усіх видів осетрових та їхніх гібридів, лосося, форелі, харіуса, деяких інших видів риб, усіх видів крабів, устриць та інших видів, занесених до Червоної книги), або в строки, заборонені для добування певних видів і в конкретних водоймах (конкретні терміни зайняття водним добувним промислом визначаються за басейно-територіальним принципом і закріплюються у правилах промислового, любительського і спортивного рибальства, а також вказані у відповідних наказах Держрибагентства).

Правила любительського і спортивного рибальства забороняють лов водних живих ресурсів у темний час доби (пізніше години від заходу сонця та раніше години до його сходу) з човнів та інших плавучих засобів у Чорному та Азовському морях [6]. Лов раків забороняється у нерестовий період, під час линьки і виношування ікри. Конкретні строки заборони на лов раків встановлюються місцевими органами рибоохорони і доводяться до відома населення через засоби масової інформації.

До недозволених для промислу місць належать ті водойми або їхні ділянки, де вилов риби або інших водних тварин заборонено взагалі або обмежено певним періодом часу (дозволяється лише протягом певного часу). Так, любительським і спортивним рибальством забороняється займатись: у каналах теплоенергоцентралей, підвідних та скидних каналах електростанцій; у відводах рибогосподарських та меліоративних систем, у шлюзових каналах; поблизу мостів, які охороняються, у межах режимних зон охорони; у радіусі 500 м навколо риборозплідних господарств; у зимувальних ямах.

У водоймах заповідників, заказників риболовля зовсім заборонена, у деяких вона дозволяється лише після нересту. Також, до недозволених місць

слід віднести і охоронні зони, зони екологічного лиха та зони надзвичайної екологічної ситуації.

Забороненими визнаються ті знаряддя та способи зайняття добувним промислом, якими взагалі не дозволяється користуватись або які не дозволяється застосовувати для добування певних об'єктів водної фауни. Наприклад, під час любительського і спортивного рибальства забороняється лов водних живих ресурсів із застосуванням вибухових і отруйних речовин, електроструму, колючих знарядь лову, вогнепальної і пневматичної зброї (за винятком гарпунних рушниць для підводного полювання), промислових та інших знарядь лову, виготовлених із сіткоснастєвих матеріалів усіх видів і найменувань, лов раків у темну пору доби із застосуванням підсвічування. Забороняється промислове рибальство способом багрення, за допомогою брязкал і бовтанья. Під час підводного полювання на риб за допомогою гарпунних рушниць не дозволяється застосовувати акваланги та інші автономні дихальні пристрої.

Тобто, з урахуванням вищевказаного, при визначенні істотності шкоди (тобто з'ясуванні змісту, ознак і критеріїв шкоди), заподіяної внаслідок незаконного добування (вилову) водних біоресурсів, потрібно в кожному конкретному випадку враховувати не лише кількість добутих (пошкоджених і знищених) водних біоресурсів, але і їх вартість, поширеність їх видів на досліджуваній місцевості (видове різноманіття і чисельність в місці здійснення вилову), віднесення їх до спеціальних категорій (наприклад, до рідкісних і зникаючих видів), екологічну цінність (наприклад, занесення виду до Червоної книги України), значимість для конкретного місця перебування, господарства, а також враховувати особливості відтворення на досліджуваній місцевості.

Висновки. Таким чином, на основі узагальнення експертної практики визначені особливості оцінки істотності шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування водних біологічних ресурсів.

Проаналізовано та узагальнено основні критерії (ознаки), на підставі яких шкода, заподіяна незаконним добуванням водних біологічних ресурсів, може оцінюватись як істотна.

Запропоновані узагальнення сприятимуть повному та об'єктивному проведеному судових експертиз та експертних досліджень, вдосконаленню та поліпшенню якості їх виконання і, як результат, складанню більш обґрунтованого експертного висновку, який є одним із джерел доказів у кримінальних провадженнях стосовно злочинів, передбачених ст. 249 КК України.

Застосування наведених в даній статті критеріїв дасть змогу правильно розуміти ситуацію, дати точну оцінку заподіяної довікіллю шкоди та найголовніше довести наявність такої шкоди з усіма її наслідками.

Перелік посилань

References

1. Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Ст. 131.

1. The Criminal Code of Ukraine of 05.04.2001 № 2341-III. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2001. № 25-26. Art. 131. (in Ukrainian).

2. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля: постанова Пленуму Верховного суду України від 10.12.2004 № 17. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>.
2. On judicial practice in cases of crimes and other offenses against the environment: Resolution of the Plenum of the Supreme Court of Ukraine dated December 10, 2004 No. 17. Official site of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0017700-04>. (in Ukrainian).
3. Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів: Закон України від 08.07.2011 № 3677-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 17. С. 734. Ст. 155.
3. On fisheries, industrial fishing and protection of aquatic bio resources: Law of Ukraine of 08.07.2011 No. 3677-VI. *Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2012. No. 17. P. 734. Art. 155. (in Ukrainian).
4. Бузевич І. Ю. Біологічне обґрунтування кількісних показників визначення істотної шкоди, завданої водним біоресурсам внаслідок зайняття незаконним рибним добувним промислом; затв. Інститутом рибного господарства НААН України. Київ, 2014. 7 с.
4. Buzevych, I. Yu. (2014). Biological substantiation of quantitative indicators for determining the significance of damage caused to aquatic bio resources as a result of illegal fishing extraction; approved by the Institute of Fisheries of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine. Kyiv. 7 p. (in Ukrainian).
5. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання) або знищення цінних видів водних біоресурсів: постанова Кабінету Міністрів України від 21.11.2011 № 1209. *Офіційний вісник України*. 2011. № 92. С. 35. Ст. 3342.
5. On approval of fees for calculating the amount of compensation for damage caused by illegal extraction (collection) or destruction of valuable species of aquatic bio resources: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 21.11.2011 No. 1209. *Official Gazette of Ukraine*. 2011. No. 92. P. 35. Art. 3342. (in Ukrainian).
6. Правила любительського і спортивного рибальства; затв. наказом Державного комітету рибного господарства України від 15.02.1999 № 19 «Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства» та зареєстр. в Міністерстві юстиції України 28.04.1999 за № 269/3562. *Офіційний вісник України*. 1999. № 19. Ст. 847. С. 372.
6. Recreational and sport fishing rules; approved by order of the State Committee for Fisheries of Ukraine dated 15.02.1999 No. 19 "On approval of the Rules for amateur and sport fishing and the Instruction on the procedure for calculating and making payments for the special use of aquatic living resources in the implementation of amateur and sport fishing" and the register. at the Ministry of Justice of Ukraine on April 28, 1999 under No. 269/3562. *Official Gazette of Ukraine*. 1999. No. 19. Art. 847. Art. 372. (in Ukrainian).
7. Порядок здійснення любительського і спортивного рибальства; затв. постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.1998 № 1126. *Офіційний вісник України*. 1998. № 29. Ст. 1099. С. 67.
7. The procedure for the implementation of recreational and sport fishing; approved Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated July 18, 1998 No. 1126. *Official Gazette of Ukraine*. 1998. No. 29. Art. 1099. P. 67. (in Ukrainian).
8. Правила промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах
8. Industrial fishing regulations in fishery water bodies of Ukraine; approved by order

України; затв. наказом Державного комітету рибного господарства України № 33 від 18.03.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0326-99>.

of the State Committee for Fisheries of Ukraine No. 33 dated 18.03.1999. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0326-99>. (in Ukrainian).

ОСОБЕННОСТИ ОЦЕНКИ СУЩЕСТВЕННОСТИ ВРЕДА, НАНЕСЕННОГО ВСЛЕДСТВИИ НЕЗАКОННОЙ ДОБЫЧИ ВОДНЫХ БИОЛОГИЧЕСКИХ РЕСУРСОВ

**Е. А. Матвиенко
Т. В. Гончаренко**

Расследование преступлений, связанных с незаконным занятием рыбным, звериным и иным водным добывающим промыслом, сопровождается определенными трудностями. По большей части эти трудности связаны с тем, что на сегодняшний день на законодательном уровне отсутствует информация об оценке существенности нанесенного вреда, а также не закреплены критерии (признаки) оценки последствий преступлений, связанных с незаконной добычей водных биологических ресурсов. Это не позволяет объективно оценить характер нанесенного окружающей среде вреда. В свою очередь, это может приводить к судебным ошибкам при разрешении по сути дел из-за возникновения осложнений при доказывании наличия нанесения существенного вреда. Соответственно остается множество теоретических, методологических и практических вопросов, касающихся правильности проведения исследований по определению существенности нанесенного окружающей среде вреда.

Анализ практики проведения судебных инженерно-экологических экспертиз, в частности исследований по рассматриваемой тематике, свидетельствует о том, что на сегодняшний день есть необходимость в определении единого подхода в проведении экспертных исследований по определению существенности нанесенного окружающей среде вреда.

В целом проблема заключается в отсутствии конкретизации количественных и качественных признаков «нанесенного существенного вреда».

В данной статье, на основе анализа нормативно-правовой документации и обобщения экспертной практики, исследованы особенности оценки существенности вреда, нанесенного окружающей среде незаконной добычей водных биологических ресурсов.

Рассмотрены, проанализированы и обобщены основные критерии (признаки), на основании которых вред, нанесенный незаконной добычей водных биологических ресурсов, может оцениваться как существенный.

Детальные исследования нанесенного вреда по данным критериям (признакам) во время проведения судебных экспертиз и экспертных исследований будут способствовать повышению эффективности расследований экологических преступлений по статье 249 Уголовного кодекса Украины. При этом результаты таких экспертных исследований позволят сделать заключение, которые в суде станут источниками доказательств вины обвиняемых в совершении указанных преступлений.

Предложенные в статье обобщения будут способствовать полному и объективному проведению судебных экспертиз и экспертных исследований по рассматриваемой

тематике, усовершенствованию и улучшению качества их выполнения и, как результат, составлению более обоснованного экспертного заключения.

Ключевые слова: судебная инженерно-экологическая экспертиза, незаконная добыча, водные биоресурсы, вред, существенность вреда, критерии (признаки) существенности вреда.

THE FEATURES OF THE ASSESSMENT OF THE SIGNIFICANCE DAMAGE CAUSED AS A RESULT OF ILLEGAL EXTRACTION OF BIOLOGICAL RESOURCES

**E. Matviienko
T. Honcharenko**

Investigation of crimes related to illegal fishing, animal and other water mining is accompanied by certain difficulties. For the most part, these difficulties are due to the fact that today at the legislative level there is no information on assessing the significance of the harm caused, and the criteria (signs) for assessing the consequences of crimes related to the illegal extraction of aquatic biological resources are not enshrined. This does not allow an objective assessment of the nature of the damage to the environment. In turn, this can lead to judicial errors when resolving the merits of cases due to the emergence of complications in proving the presence of significant harm. Accordingly, there are many theoretical, methodological and practical questions regarding the correctness of research to determine the significance of the harm caused to the environment.

An analysis of the practice of conducting forensic engineering and environmental examinations, in particular, research on the topic under consideration, indicates that today there is a need to determine a unified approach in conducting expert research to determine the significance of the harm caused to the environment.

In general, the problem lies in the lack of specification of quantitative and qualitative signs of "significant harm inflicted".

In this article, based on the analysis of regulatory documents and generalization of expert practice, the features of assessing the significance of the harm caused to the environment by the illegal extraction of aquatic biological resources are investigated.

The main criteria (signs) are considered, analyzed and summarized, on the basis of which the harm caused by the illegal extraction of aquatic biological resources can be assessed as significant..

Detailed studies of the harm caused according to these criteria (signs) during forensic examinations and expert research will help to increase the efficiency of investigations of environmental crimes under Article 249 of the Criminal Code of Ukraine. At the same time, the results of such expert studies will make it possible to draw conclusions, which in court will become sources of evidence of the guilt of those accused of committing these crimes.

The generalizations proposed in the article will contribute to the complete and objective conduct of forensic examinations and expert studies on the topic under consideration, to improve and improve the quality of their implementation and, as a result, to draw up a more substantiated expert opinion.

Key words: forensic engineering and environmental expertise, illegal mining, aquatic biological resources, harm, materiality of harm, criteria (signs) of materiality of harm.